

אַ פובליקאַציע פֿון פאַריזער יידיש-צענטער - מעדעם-ביבליאָטעק

DER YIDISHER

דער יידישער

טעם-טעם TAM-TAM

אַ פּעריאָדיש בלעטל פֿאַר יידיש-לערנערס

אָב תשע"ו/אויגוסט 2016

2,50 אייראָס

יאָר 21, נומער 5 (105)

ווירטועל יידישלאַנד

- ■ ■ יידיש אויפֿן וועב ● יידיש פֿאַר אַלע ■ ■ ■ ז' 2-3
- ■ ■ נייע אינטערנעץ-ביבליאָגראַפֿיע ● ניצלעכע אַדרעסן ■ ■ ■ ז' 4-5
- ■ ■ שפּראַך-עצות פֿאַר יידיש-לערנערס וואָס קענען העברעיִש ■ ■ ■ ז' 6-7
- ■ ■ צי זענען מיר טאַקע אין גלות? ■ ■ ■ ז' 8
- ■ ■ יידיש און העברעיִש: שוועסטער-שפּראַכן ■ ■ ■ ז' 9
- ■ ■ אַ יידישער זינגוואַרשטאַט ■ ■ ■ ז' 10-11

אין סאמע מיטן¹ זומער-וואקאציעס. אונדזערע
לייענערס זענען – נאך מער ווי געוויינטלעך² – צעזיט
און צעשפרייט³ איבער דער גאנצער וועלט. פֿונדעסטוועגן⁴ זענען
מיר מיטאנאנדער פֿארבונדן און בלייבן אין קאנטאקט, דער עיקר⁵ א דאנק
אינטערנעץ. וועבזייטן⁶, בליצפאסט⁷, פייסבוק, טוויטער און נאך א סך אנדערע
באשעפֿענישן פֿון דעם מיט⁸ דערלויבן אונדז צו הערן נייעס פֿון דער גרויסער וועלט און פֿון
חברים⁹. דאס איז אויך שייך¹⁰ דער ייִדיש-וועלט: מע האט שוין באמערקט¹¹, אז צווישן אלע
שפראכן וואס מע קען געפֿינען אויף אינטערנעץ, איז ייִדיש באזונדערש גוט פֿארטראגן¹², אויב מע
נעמט אין באטראכט¹³ די צאל מענטשן וואס רעדן עס. ייִדישע לידער, פֿילמען, וויצן, קאכרעצעפטן¹⁴,
וויקיפעדיע-אָרטקלען, ביכער מיט ייִדישע אותיות¹⁵, טראַנסליטערירטע אָדער גאר רעקאָרדירטע¹⁶,
ציטשעריפטן¹⁷ (ווי צום ביישפיל דער ייִדישער טעם-טעם), פֿאָרוויילונג¹⁸ און ערנסטע פֿאַרשונג¹⁹: דאָס
אַלץ און אַ סך מער קען מען געפֿינען אויפֿן וועב. און עס לייגט זיך אויך אויפֿן שכל²⁰ – ייִדישלאַנד איז
אלע מאָל געווען אַ „ווירטועלער“ רוים²¹, אַן קיין שום טעריטאָריאַלע גרענעצן²², פֿונקט²³ ווי אינטערנעץ.
אין דעם נומער וועט איר געפֿינען אינפֿארמאַציעס וועגן אַ פֿאַר וועבערטער²⁴ געווינדמעט ייִדיש, ווי אויך
טעקסטן אין שייכות מיט²⁵ צוויי פֿון די ייִדישע שפראכן אין די תפוצות²⁶ – ייִדיש און העברעיִש; און, צום
סוף²⁷, אַ הומאַריסטישן בליק אויף אַן אַוניווערסאַלער מענטשלעכער שפראך, דער מוזיק, וואָס ניט אלע
באַהערשן²⁸ זי אין דער גלייכער מאָס²⁹...

1. en plein milieu/right in the middle 2. d'habitude/usually 3. éparpillés/scattered 4. cependant/however 5. ... IKER avant tout/in particular
6. pages web/web pages 7. e-mail 8. créatures de cette sorte/creatures of that kind 9. KHAVEYRIM amis/friends, sing. חבר KHAVER 10. ... SHAYEKH
ceci concerne également/this also applies to 11. remarqué/noted 12. représenté/represented 13. si l'on considère/if you consider 14. recettes
de cuisine/cooking recipes 15. OYSYES caractères/letters, sing. אות OS 16. enregistrés/recorded 17. périodiques/periodicals 18. divertisse-
ment/entertainment 19. recherche/research 20. ... SEYKHL cela tombe sous le sens/it stands to reason 21. espace/space 22. frontières/borders
23. exactement/exactly 24. sites web/web sites 25. ... SHAYKHES ... en rapport avec/concerning 26. TFUTSES diaspora 27. ... SOF pour terminer/
at the end 28. maîtrisent/master 29. dans la même mesure/to the same extent.

ייִדיש פֿאַר אַלע¹

מיט אַ פֿאַר יאָר צוריק האָבן ייִדיש-ליבהאַבערס געקענט אַנטדעקן אַ נייע פייסבוק-גרופע: „ייִדיש פֿאַר
נאַראַנים“². היינט צו טאָג האָט זיך די גרופע פֿאַרגרעסערט און געשאפֿן³ אַן אייגן וועב־אַרט⁴. אויך דער נאָמען
האָט זיך געביטן: איצט הייסן זיי „ייִדיש פֿאַר אַלע“. מיר האָבן געוואָלט זיך דערוויסן מער וועגן זיי, האָבן
מיר געכאַפט אַ שמועס⁵ מיט דעם גרינדער⁶ פֿון דער גרופע, שאַרל גאַלדשלאַגער⁷.

האָבן מיר זיך גערופֿן „ייִדיש פֿאַר נאַראַנים“ – דאָס איז געווען
גוט פֿאַר דער רעקלאַמע⁸, עס האָט באַפֿרייט די שעמעוודיקע⁹
פֿון קאָמפלעקסן. שפעטער האָבן מיר זיך דערוויסט אַז דאָס איז
אַ מאַרקע-נאָמען¹⁰ און מע האָט עס געביטן אויף „ייִדיש פֿאַר
אַלע“.

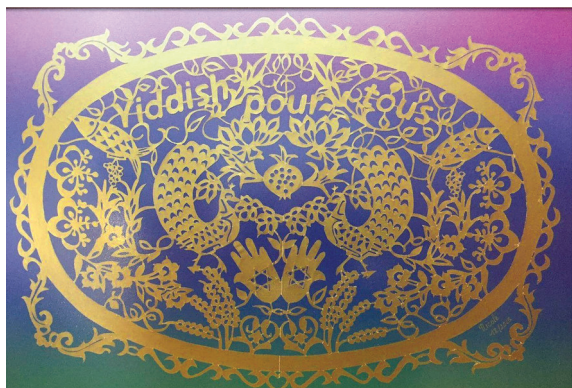
ייִדישער טעם-טעם: ווי אזוי האָט זיך אָנגעהויבן דער
גאַנצער פראיעקט?

שאַרל גאַלדשלאַגער: אין 2014 בין איך צום ערשטן מאָל
אַריין אויף „פייסבוק“ (דאָס האָט מיך פֿאַרבעטן מיין שוועסטער)
און איך האָב באַלד דערזען אַ מעלדונג¹¹, „אַ שאַד¹² וואָס מיר
שמועסן נישט אויף ייִדיש!“ איך האָב געענטפֿערט, און נאָך
אַ פֿאַר טויז¹³ מענטשן זיינען גלייך אַריין אינעם שמועס. מיט

ייִדישער טעם-טעם: איר הייסט „ייִדיש פֿאַר אַלע“. נו, ווער
זיינען די „אַלע“?

שאַרל גאַלדשלאַגער: מיר האָבן 6000 מיטגלידער¹⁴, דאָס
רובֿ¹⁵ אין פֿראַנקרײַך און אנדערע פֿראַנצייזיש רעדנדיקע לענדער
(בעלגיע, שווייץ), אַ פֿאַר הונדערט אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן,
ישראל¹⁶, מיזרח-11-אײראָפּע, בראַזיל, קאַנאַדע... די מערהייט
רעדט ווייניק ייִדיש, נאָר זיי האָבן אַ סך נאָסטאַליגיע, אַ גרויסן
חשק¹⁷ צו הערן מאַמע-לשון¹⁸, צו דערמאָנען זיך אין דער מוזיק,
אינעם עסן, צו דערציילן וויצן. זיי שעמען זיך אַריינצוגיין אין
ייִדיש רעדנדיקע אינסטיטוציעס מיט זייער קנאַפֿן¹⁹ ייִדיש,
דערפֿאַר געפֿעלט זיי דער אינטערנעץ. אָבער מיר האָבן אויך
גוטע קענערס, און אַפֿילו²⁰ באַקאַנטע ייִדישיסטן. אין אָנהייב

1. <http://www.yiddishpourtous.com> 2. "Yiddish pour les nuls"/"Yiddish for Dummies" 3. ont créé/created 4. site web/website 5. nous avons
bavardé/had a chat 6. fondateur/founder 7. Charles Goldszlagier 8. membres/members 9. ROV la majorité/most of them 10. YISROEL Israël
11. MIZREKH de l'Est/eastern 12. KHEYshek envie/desire 13.-Loshn yiddish 14. insuffisant/insufficient 15. AFILÉ même/even 16. publicité/
publicity 17. les timides/those who were shy 18. marque (déposée)/trade mark 19. message 20. dommage/what a shame 21. des douzaines/a
few dozen

דריי טעג שפעטער זיינען שוין געווען 150 מענטשן! דאָס איז געבליבן אַ פייסבוק-גרופע ביז 2016, ווען מיר האָבן געמאַכט אַן אייגן וועבזאָרט.

יידישער טעם-טעם: וואָס פאַר אַן אַקטיוויטעטן לייגט איר פאַר?²²

שאַרל גאַלדשלאַגער: די ערשטע אַקטיוויטעט איז געווען יידיש-קורסן פאַר אָנהייבער. דאָס טוט מען אויף „סקיפּ“ – מיט קליינע גרופעס, ביז 10 מענטשן. איין קורס איז געווען פאַר די וואָס קענען לייענען, נאָר די מערהייט זיינען אָנהייבערס וואָס ווילן זיך נישט אויסלערנען די יידישע אותיות²³, דערפאַר זיינען די קורסן מיט לאטיינישע²⁴ אותיות. מיר האָבן יעדן טאָג אויסגעקליבן אַ פסוק²⁵ (פֿון יהוהשעס²⁶ תנך²⁷-איבערזעצונג), און דאָס געשריבן דריי מאָל: אויף יידיש (מיט יידישע אותיות), מיט טראַנסליטעראַציע, און אויף פראַנצייזיש. האָט אַ לייענער געפֿרעגט, „פאַר וואָס ניט אויף העברעיש?“ האָבן מיר צוגעגעבן העברעיש. ווען מיר האָבן אַריינגעטאָן בילדער, האָט זיך אָנגעמאַלדן²⁸ אַ ייד פֿון סאַאַ פּאַולאַ (בראַזיל), אַ מבין²⁹ אויף קונסט³⁰, און איצט פֿאַרנעמט³¹ ער זיך מיט דעם ענין³². מע האָט אויך פֿראַגמענטן פֿון ליטעראַטור – קלענערע שטעלן³³, מענטשן זאָלן ניט מורא האָבן³⁴.

יידישער טעם-טעם: און אַלץ איז טאַקע ווירטועל?

שאַרל גאַלדשלאַגער: ניין! איין טאָג האָט עמעצער אונדז געשריבן: אינטערנעץ איז זייער גוט, אָבער קענען מיר זיך אַ מאָל טרעפֿן? מיר האָבן אָנגעהויבן מיט אַ באַזוך אין מוזיי פֿון „עקאַל דע פאַריי“³⁵, נאָך דעם האָט מען געשאַפֿן אַ קינאַקלוב³⁶. די באַגעגענישן קומען פֿאַר³⁷ 5-6 מאָל אַ יאָר, זונטיק, מיט אַ פֿרישטיק (יידישע מאַכלים³⁸ וואָס מענטשן ברענגען) און אַ מוזיק-פֿראַגראַם³⁹ פֿאַר דעם פֿילם. עס איז איינגענעם⁴⁰ און זייער פּאַפּולער. לעצטן זומער זיינען מיר געפֿאַרן אין בריסל⁴¹ צו זען די שאַגאַל-אויסשטעלונג⁴². אין יאַנואַר האָט מען געהאַלטן אַ יידישן קאַבאַרעט. דעם 30סטן יוני וועט מען מאַכן צום ערשטן מאָל אַ גרויסע שימחה⁴³.

יידישער טעם-טעם: וואָס זיינען די פּאַפּולערסטע טעמעס?

צי האָט מען אַ מאָל טענות⁴⁴?

שאַרל גאַלדשלאַגער: די פּאַפּולערסטע זיינען מוזיק, עסן און... חורבן⁴⁵. ס'איז דאָ מענטשן וואָס ווילן רעדן וועגן די מלחמה⁴⁶-יאָרן און זיך דורכשמועסן מיט אַנדערע וועגן דעם ענין. דאָס איז פאַר זיי אַ באַדערפֿעניש⁴⁷. די איינציקע טעמאַטיק וואָס מיר ווילן ניט אָנרירן⁴⁸ איז פּאָליטיק. מיר זיינען אַ קולטורעלע אַרגאַניזאַציע און נעמען נישט קיין פּאָזיציע לגבי⁴⁹ פּאָליטישע פֿראַגעס. ווען מיר באַקומען אַזאַ מעלדונג, נעם איך עס אַראָפּ פֿונעם וועבזאָרט און (פֿריוואַט) דערקלער דעם מענטשן פֿאַר וואָס.

לעצטנס האָבן מיר געהערט טענות וועגן דעם ניוואָ פֿון יידיש. וועלן מיר פֿרווון אים אַ ביסל אויפֿהייבן. דעם זומער

וועלן מיר פֿאַרלייגן אַ יידיש-קורס – צוויי וואָכן, אַ שעה⁵⁰ יעדן טאָג. איך האָפּ אַז מיר וועלן קענען ווייטער אָנגיין אינעם קומענדיקן שוליאָר.

יידישער טעם-טעם: האָט איר נאָך פֿלענער אויף דער צוקונפֿט⁵¹?

שאַרל גאַלדשלאַגער: יאָ, איין גאָר נייע זאַך. דער פֿאַרווערטס⁵², וואָס האָט אַ נייע דירעקטאָרשע, רחל שעכטער⁵³, וויל פֿאַרגרעסערן די צאָל ווידעאָס אויף זייער וועבזאָרט. זיי זיינען גאָר פּאַפּולער דערפֿאַר וואָס זיי האָבן ענגלישע אונטערשריפטן⁵⁴. איך האָב איר פֿאַרגעלייגט אַרויסצוגעבן אַ ווערסיע אויף פֿראַנצייזיש און זי איז געווען מספּים⁵⁵. האָב איך איבערגעזעצט אַ קאַכלעקציע⁵⁶ אויף שבועות⁵⁷ מיטן טיטל „באַקט קעזקוכן און לערנט זיך אַ ביסל פֿראַנצייזיש!“.

יידישער טעם-טעם: דאָס אַלץ זעט מיר אויס אַ גרויסע אַרבעט. איר טוט אַריין אין דעם אַ סך שעהען?

שאַרל גאַלדשלאַגער: ניין. ניט מער ווי 15-16 שעה אַ טאָג!

22. proposez-vous ?/do you offer? 23. OYSYES lettres/letters
24. latins/Latin 25. POSEK verset/verse 26. YEH'O'YESHES de Yehoash/Yehoash's 27. TANA'kh Bible hébraïque/Hebrew Bible
28. s'est présenté/presented himself 29. MEYVN expert 30. art
31. s'occupe/is in charge of 32. INYEN sujet/subject 33. pas-sages 34. ... MOYRE ... n'aient pas peur/not be afraid 35. École de Paris 36. cinéclub 37. ont lieu/take place 38. MAYKHOLIM spécialités/dishes 39. programme musical/musical program
40. agréable/pleasant 41. Bruxelles/Brussels 42. exposition/exhibition 43. SIMKHE fête/party 44. TAYNES griefs/complaints
45. KHURBN Shoah 46. MILKHOME guerre/war 47. nécessité/need 48. toucher/touch on 49. LEGABE en ce qui concerne/concerning 50. sho heure/hour, plur. שעהען sho EN
51. avenir/future 52. Forverts (yiddish.forward.com)
53. ROKHL Rukhl Schaechter 54. sous-titres/subtitles
55. ... MASKIM était d'accord/agreed 56. leçon de cuisine/cooking lesson 57. shvUES Shavuot/Shavuot.

יידיש אויפֿן וועב

אַ נייע ביבליאָגראַפֿיע אויף אינטערנעץ פֿאַר ייִדיש-ליבֿהאַבער

פֿון עווילין גרומבערג

יהואש

צי

ווילט איר וויסן
אַ ביסל מער (אָדער
אַ סך מער) וועגן ייִדישע
שטודיעס אין פֿראַנקרײַך? צי
ווילט איר זיך דערוויסן וואָס פֿאַר
אַטעקסט איר וואָלט געקענט געפֿינען
וועגן אַ געוויסן ענין¹ אין שייכות² צו
ייִדיש? טאָ גייט אויף אינטערנעץ און
טוט אַ קוק אויף דער וועבזײַט „אין
געוועב“³! דאָ וועט איר געפֿינען אַ גאָר
נייע און ניצלעכע ביבליאָגראַפֿיע וואָס איז
דערשינען דעם 16טן מײַ 2016: נײַסטע
ייִדיש-פֿאַרשונג⁴ אויף פֿראַנצײַזיש⁵!

פֿאַרשטייט זיך אַז די צוויי צונויפֿשטעלערס האָבן אויך
אַרויסגעגעבן (אין פֿעברואַר 2016) אַן ענלעכע¹⁴ אַרבעט פֿאַר
שטודיעס אין ענגליש: The Latest in Yiddish Studies in
English: 2014–2015. שפּעטער וועלן זיי זיך אויך פֿאַרנעמען
מיט אַנדערע שפּראַכן.

די צוויי וועבזײַטן זענען:

<http://ingeveb.org/blog/the-latest-in-yiddish-studies-in-french-2014-2015>

<http://ingeveb.org/blog/the-latest-in-yiddish-studies-in-english>

דאָס דערשינען פֿון דער ביבליאָגראַפֿיע איז אַ גוטע געלעגנהייט
צו דערמאָנען וואָס איז די וועבזײַט „אין געוועב“. די וועבזײַט,
געגרינדט¹⁵ דורך עטאַן קענסקי¹⁶ (ייִדישע
ביכער-צענטראַלע¹⁷) און שאָול נועם
זאַריט¹⁸ (וואַשינגטאָן אוניווערסיטעט אין
סיינט-לויס), איז אַ פֿאַרום וווּ פֿאַרשער,
לערער, איבערזעצער און סתם¹⁹ מענטשן
וואָס ווילן זיך פֿאַרטיפֿן אין פֿאַרשיידענע
געביטן²⁰ פֿון ייִדיש, קענען געפֿינען

מיט דעם שיינעם אויפֿטו⁶ האָבן זיך פֿאַרנומען רפֿאל
קעניג⁷ (האַרוואָרד אוניווערסיטעט, באַסטאָן) און
נעמי ניקאַלאַ קויפֿמאַן⁸ (סאַרבאַנע-אוניווערסיטעט,
פאַריז). זיי האָבן באַשטימט אַרייַנצונעמען אין דער
רשימה⁹ נאָר אַקאַדעמישע שריפטן וואָס זענען אַרויס
בנוגע¹⁰ דער ייִדישער שפּראַך אָדער, אין אַ ברייטערן
זינען, דער ייִדישער קולטור: ליטעראַטור, קונסט,
געשיכטע, געזעלשאַפֿט¹¹, א״א״¹². אַט די שטודיעס זענען
דערשינען אין פֿאַרעם פֿון גאַנצע ביכער אָדער פֿון אַרטיקלען
אין ביכער און צייטשריפטן. די ביבליאָגראַפֿיע איז געשריבן
אויף ענגליש אָבער די טיטלען פֿון די שטודיעס האָבן די
צונויפֿשטעלערס¹³ געשריבן אויף ביידע שפּראַכן, ענגליש און
פֿראַנצײַזיש.

אין געוועב

IN GEVEB A JOURNAL OF YIDDISH STUDIES

1. INYEN sujet/subject 2. shaykhes rapport/relation 3. In geveb, littéralit dans la toile/lit. in the weave, woven together 4. recherche/research 5. The latest Yiddish studies in French 6. exploit 7. Raphael Koenig 8. NOME Naomi Nicolas Kaufman 9. RESHIME liste/list 10. BENEGEYE en ce qui concerne/concerning 11. société/society 12. און אַנדערע 13. rédacteurs/editors 14. similaire/similar 15. fondé/founded 16. Eitan Kensky 17. National Yiddish Book Center (<http://www.yiddishbookcenter.org/>) 18. Saul Noam Zaritt 19. STAM simplement/simply 20. domaines/domains

צי קענט איר שוין...?

אַ קליינער און ווייט ניט אויסשעפיקער איבערבליק איבער וועבזייטן אַרום יידיש

אַלגעמיין

— די ניו-יאָרקער שטאַט־ביבליאָטעק
<https://www.nypl.org>

— „היברו בוקס“
hebrewbooks.org
דאָס וועב־אַרט איז אין פרינציפ געווינדעט העברעישע ביכער, נאָר
מע קען דאָרטן אויך געפֿינען עטלעכע פובליקאציעס אויף יידיש
— גוגל־ביכער
http://google.cat/advanced_book_search

יידישע פרעסע

— אינדעקס פֿון יידישע צייטשריפטן
Index to Yiddish Periodicals
yiddish-periodicals.huji.ac.il
— יידישע פרעסע פֿון אַמאָל
Historical Jewish Press
<http://web.nli.org.il/sites/JPress>
— פֿאָרווערטס
yiddish.forward.com

— דער יידישער טעם־טעם
www.yiddishweb.com/altenumern

יידישע לידער

— פֿרידמאַן־אַרכיוו
Freedman Jewish sound archive
sceti.library.upenn.edu/freedman

— יידליד
Yidlid
yidlid.org

— יידיש־מוזיק
yiddishmusic.jewniverse.info

— יידישע פֿארטיטורן
loc.gov/collections/yiddish-american-popular-sheet-music
— יידיש ליד פֿון דער וואָך
Yiddish Song of the Week
<https://yiddishsong.wordpress.com>

— אַז מע זוכט, געפֿינט מען! Yiddish Online Resources
פֿאַרבינדונגען צו פֿאַרשיידענע וועבזייטן און דיגיטאַליזירטע טעקסטן
<https://sites.google.com/site/onlineyiddishresources>

— יידישוועב
Yiddishweb
דאָס וועב־אַרט פֿונעם פֿאַרזיכער יידיש־צענטער
www.yiddishweb.com

— ייוואָ
The YIVO Institute for Jewish Research
<http://www.yivo.org>

— אין געוועב (זעט ז' 4)
<http://ingeveb.org>

— יידיש פֿאַר אַלע Yiddish pour tous (זעט ז' 2)
www.yiddishpourtous.com

— דער ליינזאַל
leyenzal.org

— פֿאַר פֿאַרשער: יידיש־מקורים
yiddish-sources.com

יידישע ביכער אָדער קלאַנג־רעקאָרדירונגען

— די יידישע ביכער־צענטראַלע
Steven Spielberg Digital Yiddish Library
National Yiddish Book Center
www.yiddishbookcenter.org

— רעדט מיט מיר יידיש! : רפֿאַלס יידיש וועב־בלעטל
וועבזייט פֿון רפֿאַל פינקל (Raphael Finkel), מיט אַ סך
דיגיטאַליזירטע טעקסטן, צווישן אַנדערע אַלע ווערק פֿון
שלום־עליכם.

cs.uky.edu/~raphael/yiddish.html
— יודאיקאַ עוראָפּעאַנאַ
Judaica Europeana
<http://www.judaica-europeana.eu>

— ראַשעלנעט
Rachelnet
www.rachelnet.net

יידיש אויפֿן וועב

[סוף פֿון ז' 4]

לידער, אין געוועב. זיי דערקלערן: „געוועב מיינט שטאַף און
דער פֿאַעט האָט געוואָלט צונויפֿוועבן פֿאַרגאַנגענהייט, היינטיקע
צייט און צוקונפֿט פֿון דער יידישער קולטור אין זיינע לידער.
אַזוי האָבן מיר געוואָלט טאָן אין אונדזער וועבזייט.“ בקיצור²² —
אַ פֿראַיעקט וואָס איז אַ גייסטיקער אי אַ וויסנשאַפֿטלעכער.
מע קען זיך פֿאַרבינדן מיט דער וועבזייט אומזיסט:
<http://ingeveb.org>

21. Yeho'Yeshes de/by Yehoyesh (Yehoash-Shloyme Bloomgarten, 1870-1927) 22. BEKITSER bref/in short.

עסייען, אַרטיקלען, לערן־מאַטעריאַל, אַריגינעלע טעקסטן
אָדער איבערגעזעצטע אויף ענגליש. מע קען אויך אַליין אָנטייל
נעמען און שיקן אַקאַדעמישע אַרטיקלען צי שטודיעס, אָדער
זיך דורכשמועסן צווישן יידיש־טוער. זייער בלאָג ברענגט אַ
סך אינפֿאַרמאַציעס וועגן אַלערליי אַספּעקטן פֿון דער יידישער
קולטור.

„אין געוועב“ איז אַ פֿרעכטיקער נאָמען פֿאַר אַזאַ וועבזייט: אירע
גרינדער האָבן זיך געשפּילט מיטן טיטל פֿון יהואשעס²¹ אַ באַנד

שפראך-עצות²

פֿאַר ייִדיש-לערנערס וואָס קענען העברעיש

(טייל 2)

פֿון טל חבֿר-כיבאָווסקי³

אין דער רובריק⁴ „שיבועים-לשון“ קלייבן מיר אויס יעדעס מאָל אַן אַנדער שפראַך און גיבן באַזונדערע שפראַך-עצות פֿאַר ייִדיש-לערנערס וואָס קענען אָט די שפראַך. אינעם נומער 103 האָבן מיר געגעבן אַ פֿאַר כללים⁵ פֿאַרן ריכטיקן אַרויסרעד פֿון די לשון-קודש-שטאַמיקע⁶ ווערטער אויף ייִדיש. דאָס מאָל וועלן מיר באַהאַנדלען⁷ סעמאַנטישע אונטערשיידן צווישן די דאָזיקע ווערטער און זייערע עקוויװאַלענטן אויף העברעיש.

פֿיר כלומרשטע פֿריינד וואָס הייבן זיך אָן מיט אַן אַלף¹⁸

די ערגסטע כלומרשטע פֿריינד זיינען ווערטער און אויסדרוקן¹⁹ וואָס האָבן אַן ענלעכן, אָבער נישט דעם זעלבן באַטייט אויף ביידע שפראַכן. אָט זיינען פֿיר ביישפּילן פֿאַר אַזעלכע כלומרשטע פֿריינד וואָס הייבן זיך אָן מיט אַן אַלף.

אַז: דער העברעישער אַדווערב אַז, וואָס באַטייט אויף העברעיש „דעמאַלט“ אָדער „דערפֿאַר“, האָט גאָר נישט צו טאָן מיט דער ייִדישער קאָניונקציע אַז, וואָס שטאַמט דווקא²⁰ פֿונעם גערמאַנישן קאַמפּאַנענט.

אַ סך: אויף נאַכטנכישן²¹ העברעיש געפֿינט מען דאָס וואָרט סך אינעם זינען²² פֿון סכּום²³ אָדער חשבון²⁴ (ווי אינעם אויסדרוק סך-הכל²⁵, וואָס האָט דעם זעלבן באַטייט אויף ביידע שפראַכן). דער שורש²⁶ ס״ך איז נאָענט צום שורש סכּ״ם, וואָס געפֿינט זיך אין ייִדיש אין אַנדערע ווערטער: ווען צוויי מענטשן גלייכן זיך אויס²⁷ אין אַ דיסקוסיע, איז עס ווי זיי וואָלטן ביידע דערגרייכט דעם זעלבן סך-הכל אין אַ חשבון, און זיי קומען צו אַ הסכּם²⁸, זיי זיינען מסכים²⁹ איינער מיטן אַנדערן. אָבער דער ייִדישער

היט זיך פֿון כלומרשטע פֿריינד!⁸

אין אונדזער אַרטיקל אין טעם-טעם 98 („עצות פֿאַר ייִדיש-לערנערס וואָס קענען דייטש“) האָבן מיר דעפֿינירט אַ כלומרשטן פֿריינד ווי „אַ וואָרט אין איין שפראַך וואָס זעט אויס ענלעך צו (און איז אפשר⁹ עטימאָלאָגיש פֿאַרבונדן מיט) אַ וואָרט אין אַן אַנדער שפראַך, נאָר עס האָט גאָר אַן אַנדער באַטייט¹⁰“. העברעיש-קענער וואָס לערנען זיך ייִדיש דאָרפֿן זיין באַזונדערש פֿאַרזיכטיק מיט „כלומרשטע פֿריינד“, ווייל מע טרעפֿט זיי זייער אָפֿט. די בעסטע עצה פֿאַר אַלע ייִדיש-לערנערס וואָס קענען העברעיש (און פֿאַר אַלע ערנסטע ייִדיש-לערנערס בכלל¹¹) איז זיך צו פֿאַרשאַפֿן¹² יצחק¹³ ניבאַרסקיס ווערטערבוך פֿון לשון-קודש-שטאַמיקע ווערטער אין ייִדיש. פֿוילט זיך נישט¹⁴ און באַניצט זיך סיסטעמאַטיש מיטן דאָזיקן ווערטערבוך בייים לייענען, אַפֿילו¹⁵ אויב איר קענט שוין דאָס וואָרט אויף העברעיש. ווי מיר האָבן שוין געהאַט באַמערקט אינעם נומער 103: די גרעסטע צרה¹⁶ איז נישט דאָס וואָס מע ווייסט נישט, נאָר וואָס מע ווייסט נישט אַז מע ווייסט נישט! אינעם איצטיקן אַרטיקל וועלן מיר באַטראַכטן¹⁷ אַ פֿאַר גרופּעס פֿון ייִדיש-העברעישע כלומרשטע פֿריינד.

1. shivim-Loshn 70 langues (selon la tradition, toutes les langues du monde)/70 languages (in Jewish tradition, all the languages of the world)
2. EYTSSES conseils/advice 3. Tal Hever-Chybowski 4. rubrique/column 5. KLOLIM règles/rules, sing. כלל 6. LOSHN-KOYDESH-... d'origine hébraïque et araméenne/of Hebrew and Aramaic origin 7. traïter/treat 8. KLO'YMERSHTE ... faux amis/false friends 9. EFSHER peut-être/perhaps 10. sens/meaning 11. BIKHLA'L en général/in general 12. se procurer/to procure 13. YITSKHOK 14. ne soyez pas paresseux/don't be lazy 15. AFILÉ même/even 16. TSORE problème/problem 17. examiner/consider 18. ALEF (la lettre/the letter) Aleph 19. expressions 20. DAFKE ici en revanche/here on the contrary 21. NO'KHTANA'KHISHN postbiblique/postbiblical 22. sens/meaning 23. SKHUM somme/sum 24. KHEZHBM calcul, compte/calculation, account 25. SEKHAKL total, bilan/sum 26. SHOYRESH racine (dans la grammaire hébraïque)/root (in Hebrew grammar), plur. שרשים 27. S'ARRANGENT/come to an agreement 28. HESKEM accord/agreement 29. ... MASKIM ils sont d'accord/they agree

אויסדרוק א סך באטייט עפעס אנדערש: א סך אויף יידיש איז אן אדיעקטיוו אדער אדווערב וואס מיינט אין א גרויסער אומבאשטימטער צאל (אזוי ווי „הרבה“³¹ אויף העברעיש). ס'איז דא א סמיכות-הפרשות³² צווישן „א סך“ און „בסך-הכל“³³, נאך ס'איז מעגלעך אז א סך אויף יידיש האט דווקא אן אנדער עטימאלאגיע. אחוץ³⁴ די נאכטנכישע ווערטער מיטן שורש ס"ך, געפינען מיר אין תנ"ך³⁵ דאס ווארט סך בלויז איין מאל (תהלים מב:ה³⁶) מיטן באטייט: „א גרויסער עולם“³⁷. דאס ווארט קומט אינעם פסוק³⁸ אין פאראלעל צו דעם ווארט „המון“³⁹, און די לינגוויסטן זינען מסכים אז עס האט גארנישט צו טאן מיטן צווייטן, שפעטערן סך. עס קען געמאלט זיין⁴⁰ אז דער יידישער באניץ⁴¹ פון „א סך“ שטיצט זיך נישט אויפן סך פון סכום (וואס קען זיין אי גרויס אי קליין), נאך דווקא אויפן דאזיקן פסוק, וואס רעדט וועגן א סך מענטשן. ווי עס זאל נישט זיין, האט דער דאזיקער פסוק געגעבן אויף העברעיש דעם אויסדרוק „בסך“⁴² („מיטן המון“), וואס מע באניצט אין קאנטעקסטן פון פריילעכע פאראנדן⁴³.

א פנים⁴⁴: ווען מע זאגט „אויף דער פאטאגראפיע זעט מען א פנים“⁴⁵, האט „א פנים“ דעם זעלביקן באטייט ווי פנים אויף העברעיש (נישטא קיין אומבאשטימטע ארטיקלען אויף העברעיש). אבער דער יידישער אויסדרוק א פנים (א מאל שרייבט מען אים אין איין ווארט: אפנים) קען אויך זיין אן אדווערב וואס באטייט „ווייזט אויס“⁴⁶. דער אויסדרוק א פנים, וואס דערמאנט לויט זיין געבוי⁴⁷ אינעם אויסדרוק א סך, ווייזט די באנייערישע שפערישקייט⁴⁸ פון יידיש, וואס זיין לשון-קודשדיקער קאמפאנענט⁴⁹ האט געהאט אן אינעווייניקסטע אנטוויקלונג⁵⁰.

אפשר⁵¹: דער באטייט פון אפשר אויף העברעיש („מעגלעך“, „דערלויבט“) איז זייער ענלעך צום באטייט אויף יידיש („קען זיין“; „אולי“⁵² אויף העברעיש). אבער ס'איז דא פונדעסטוועגן⁵³ א גרויסער חילוק⁵⁴. אין יידיש פירט אפשר אריין א זאץ וואס דריקט אויס א היפאטעזע; אין העברעיש איז עס אן אדיעקטיוו וואס זאגט אפירמאטיוו, אן היפאטעזעס, אז עפעס איז מעגלעך אדער דערלויבט. דער זאץ „אפשר עסט מען שוין“ מיינט „קען זיין אז מען עסט שוין“, און בשום-אופן נישט⁵⁵, „מע מעג עסן“, ווי מע וואלט געקענט מיינען לויטן⁵⁶ העברעישן באטייט פון אפשר.

צווישן גייסטיק און וועלטלעך

דער לינגוויסט מאַקס וויינרייך⁵⁷ האט געטענהט⁵⁸ (זעט נומער 103) אז דער גייסטיקער-יידישלעכער תמצית⁵⁹ פון יידיש ליגט אין אירע לשון-קודש-שטאמיקע עלעמענטן. אזוי ארום⁶⁰ געהערן א סך (אבער נישט אלע!) לשון-קודש-שטאמיקע ווערטער אין יידיש צום רעליגיעזן, אדער גייסטיקן תחום⁶¹. דער קאנטראסט מיט די סעקולאריזירנדיקע טענדענצן פון העברעיש אינעם לעצטן יארהונדערט איז פאראנטווארטלעך פאר א ריי כלומרשטע פריינד צווישן יידישע ווערטער מיט א קלארן רעליגיעזן זינען און זייערע העברעישע וועלטלעכע עקויוואלענטן.

למשל⁶², אינעם תחום פון טויט: אן ארון⁶³ אויף יידיש הייסט דעם טויטנס קאסטן; אויף העברעיש הייסט ארון פשוט⁶⁴ א

„שאנק“, סי א ביכערשאנק סי גאר א שאנק אין קיך. אוהל⁶⁵ איז אויף יידיש א מאָנומענטאַלע מצבה⁶⁶ אויף א קבר⁶⁷ (למשל: דער „אוהל-פרץ“ איבערן קבר פֿונעם יידישן שרייבער יצחק-לייבוש פרץ⁶⁸, וואס געפינט זיך אויפן ווארשעווער יידישן בית-עולם⁶⁹); אויף מאָדערנעם העברעיש איז אוהל נישט מער ווי א „געצעלט“⁷⁰. דאס ווארט מיטה⁷¹ ווערט באניצט אין יידיש בלויז ווי א טראַגעטל פֿאַר א טויטן; אויף העברעיש הייסט מיטה א נאָרמאַלע בעט.

אפשר איז דער סאַמע⁷² באַקאַנטסטער כלומרשטער פֿריינד פֿון דעם סאַרט בַּטחון⁷³, וואס באטייט אויף יידיש דער צוטרוי צו גאט; אויף העברעיש אין מדינת-ישראל⁷⁴ הייסט ביטחון „זיכערהייט“, דער עיקר⁷⁵ פֿון א מיליטערישער פערספעקטיוו. אן עמוד⁷⁶ אויף יידיש איז א שטענדער אין שול⁷⁷ פֿאַר וועלכן עס שטייט דער חזן⁷⁸ ביים דאוונען, בשעת⁷⁹ אויף העברעיש הייסט עמוד א „זייל“⁸⁰. ס'איז דא נאך א סך אנדערע ביישפילן פֿון דעם מין⁸¹.

אינעם קומענדיקן נומער וועלן מיר באַטראַכטן א פֿאַר לשון-קודש-שטאַמיקע שרשים וואס האָבן אן אנדער באטייט אויף העברעיש און אויף יידיש.

30. indéfini/indefinite 31. HARBE beaucoup (en hébreu)/a lot (in Hebrew) 32. SMIKHES-HAPARSHES lien/connection 33. BESEKHAKL au total/in all 34. AKHU'TS hormis/aside from 35. TANA'KH Bible hébraïque/Hebrew Bible 36. TILIM ... Psaumes 42:5/Psalms 42:5 37. ... OYLEM foule nombreuse/throng, crowd 38. POSEK verset/verse, plur. פסוקים PSUKIM 39. HAMO'YN foule, multitude/crowd, multitude 40. c'est bien possible/it's possible 41. emploi/use 42. BASA'KH ensemble, en groupe (en hébreu)/as a group, together (in Hebrew) 43. défilés/parades 44. A PONEM apparemment, semble-t-il/apparently, seemingly 45. PONEM visage/face 46. apparemment, sans doute/apparently 47. construction 48. créativité/creativity 49. Loshn-KO'YDESHDIKER ... composante hébraïque et araméenne/Hebrew and Aramaic component 50. évolution interne/internal evolution 51. EFSHER peut-être/perhaps 52. ULA'I peut-être (en hébreu)/perhaps (in Hebrew) 53. néanmoins/nevertheless 54. KHILEK différence 55. BESHU'M OYFN ... en aucun cas/absolutely not 56. selon/according to 57. Max Weinreich (1894-1969) 58. GETAYNET soutenu/argued 59. TAMTSES quintessence/essence 60. ainsi/in this way 61. TKHUM domaine/domain 62. LEMOSHL par exemple/for example 63. ORN cercueil/coffin 64. POSHET simplement/simply 65. OVEL monument funéraire/monumental tomb 66. MATSEYVE pierre tombale/tombstone 67. KEYVER tombe/grave 68. Yitskhok-Leybush Peretz (1852-1915) 69. BESOLEM cimetière/cemetery 70. tente/tent 71. MITE civière où l'on pose un mort/stretchers for a corpse 72. le plus/the most 73. BITOKHN confiance, foi (en Dieu)/trust, faith (in God) 74. MEDINES-YISROEL Israël 75. ... IKER spécialement/in particular 76. OMED pupitre du chantre (à la synagogue)/cantor's pulpit 77. synagogue 78. KHAZN chantre/cantor 79. BESHU'S tandis que/whereas 80. colonne/column 81. sorte/sort.

צי זענען מיר טאָקע¹ אין גלות²?

קולטור, איז אויך אַרויסגעוואַקסן פֿונעם געדאַנק פֿון אַ קאַלעקטיווער דיאַספּאָרישער אידענטיטעט. אין אונדזערע צייטן, ווען ס'איז דאָ אַן אַלגעמיינע לעבנס־טענדענץ אָפּצושאַפֿן²⁷ שטייפֿע ראַמען און גרענעצן, ווי אויך מערער צו האַלטן פֿון²⁸ דעצענטראַליזאַציע און איבערנאַציאָנאַלע פֿאַרבֿינדונגען, איז דער באַגריף פֿון דיאַספּאָריאַ (וואָס זײַן ייִדישער עקויוואַלענט איז „תפוצות“²⁹) געוואָרן זייער פּאָפּולער אויף פֿאַרשיידענע געביטן³⁰ און האָט געקראָגן אַ פּאָליטישן באַטייט. די פֿראַגע פֿון די תפוצותדיקע אַספּעקטן אין דער מאָדערנער ייִדישער און העברעישער ליי־טעראַטור איז לעצטנס באַהאַנדלט³¹ געוואָרן אויף אַן אינטערנאַציאָנאַלער קאָנפֿערענץ „לי־טעראַרישע דיאַספּאָריאַ אין אַשכּנז“ (פאַריז, דעם 13טן און 14טן יוני 2016). די אַרגאַניזאַ־טאָרן, שרון בר־כוכבא³² פֿונעם אינסטיטוט פֿאַר מיוזיקדיקע שפּראַכן³³ און טל חבֿר־כיבאָוסקי³⁴ פֿונעם פּאַריזער ייִדיש־צענטער, האָבן פֿאַר־געלייגט³⁵ די פֿאַראַינטערעסירטע פֿאַרשער³⁶ צו געבן אַן אַרייַנקלער³⁷ אין דער טעאָריע און פֿאַרשטעלונגען³⁸ פֿון תפוצות אין די אַ צוויי ליטעראַטורן, פֿון דער צייט פֿון דער השכלה³⁹ ביז הייַנט. די קאָנפֿערענץ האָט דערפֿענט דניאל באַיאַרין⁴⁰, אַ באַוווסטער גמראַ⁴¹־ספּעציאַליסט, וואָס האָט לעצטנס אַרויסגעגעבן דאָס בוך דאָס אַרומוואַנדערנדיקע היימלאַנד: תלמוד־בבלי ווי אַ דיאַספּאָריאַ⁴². עס האָבן זיך באַטייליקט מיט רע־פּעראַטן⁴³ זיבעצן פֿאַרשער פֿון זיבן לענדער. צום סוף האָט מען געפֿראָוועט⁴⁴ דאָס דערשיינען פֿון אַ נייער צייטשריפט געווינדמעט דעם תפוצותדיקן⁴⁵ העברעיש, מכאן ואילך⁴⁶ (זעט ז' 9).

1. vraiment/really 2. GOLES exil/exile 3. signifie/means 4. mikhu'ts en dehors de/outside of 5. ... IKER surtout/principally 6. errance/exile 7. interminable 8. subir les brimades de/be oppressed by 9. terme/term 10. éparpillés/scattered 11. sholem-aleykhem (1859-1916) 12. mishpokhe famille/family 13. semer/sow 14. être fécond et se multiplier/be fruitful and multiply 15. sof fin/end 16. A'shkenaz Ashkénaz, Europe centrale et orientale/Ashkenaz, Central and Eastern Europe 17. développé/developed 18. "l'être ici"/"hereness" 19. représentant principal/main representative 20. Bund 21. refuge 22. MELUKHE État/state 23. MIZREKH de l'Est/Eastern 24. autonomie/autonomy 25. spirituel/spiritual 26. mondial/global 27. abolir/abolish 28. apprécier/appreciate 29. TFUTSES diaspora 30. domaines/fields 31. traité/treated 32. Sharon Bar-Kochva 33. ... MI'ZREKHDIKE ... INALCO 34. Tal Hever-Chybowski 35. proposé/proposed 36. chercheurs/researchers 37. réflexion/reflection 38. représentations 39. HASKOLE Lumières juives/Jewish Enlightenment 40. Daniel Boyarin 41. GEMORE Talmud 42. ... TALMUD-BAVLI ... A Traveling Homeland: The Babylonian Talmud as Diaspora 43. conférences/papers 44. célébré/celebrated 45. TFU'TSES DIKN diasporique/diasporic 46. MIKA'N-VEEYLA'kh hébr. à partir de maintenant, à partir d'ici/Hebr. from now on, from here on.

דאָס וואָרט „גלות“, וואָס באַטייט³, דאָס וווינען קעגן אייגענעם ווילן מחוץ⁴ דעם היימלאַנד, האָט אויף ייִדיש נעגאַטיווע קאָנאַטאַציעס. מע ניצט עס דער עיקר⁵ רעדנדיק וועגן דער פֿאַרוואַגלטקייט⁶ פֿונעם ייִדישן פֿאָלק, ווי אויך אין אַ פּאַר פּעיאָראַטיווע אויסדרוקן: „לאַנג ווי דער גלות“⁷, „זיין אין גלות ביי עמעצן“⁸. אַן אַנדער נעגאַטיווער באַגריף⁹ וואָס האָט צו טאָן מיט צעטיילונג און וווינען ווייט איינער פֿונעם צווייטן איז „צעזייט און צעשפּרייט“¹⁰. שלום־עליכם¹¹ האָט עס געניצט ווי אַ טיטל פֿון זיין ערשטער גרויסער דראַמע (1905), וווּ ער באַשרייבט אַ ייִדישע משפּחה¹² וואָס צעפֿאַרט זיך איבער דער וועלט. דאָס וואָרט „צעזייט“ (וואָס קומט פֿון „זייען“¹³) דערמאָנט אונדז אינעם אינטערנאַציאָנאַלן באַגריף „דיאַספּאָריאַ“, וואָס שטאַמט פֿון גריכיש און האָט דעם זעלביקן באַטייט. צוליב דער דאָזיקער עטימאָלאָגיע קען מען אין ביידע ווערטער זען אויך אַ פּאָליטישן אַספּעקט פֿון „פֿרוכפּערן און מערן זיך“¹⁴ אין עטלעכע ערטער אויף איין מאָל. ביים סוף¹⁵ פֿונעם 19טן יאָרהונדערט האָט זיך אין אַשכּנז¹⁶ אַנטוויקלט¹⁷ אַ גאַנצע דיאַספּאָריסטישע אידעאָלאָגיע, וואָס מע רופֿט אָן די „דאָיקייט“¹⁸, און וואָס איר הויפּט־פֿאַרשטייער¹⁹ איז די רעוואָלוציאָנערע פּאַרטיי בונד²⁰. דער געדאַנק איז געווען ניט צו זוכן ערגעץ אַנדערש אַ רעטונגסאַרט²¹ צי אַן אייגענע מלוכה²² פֿאַר די מיוזח²³־איראָפּעישע ייִדן, נאָר צו דערגרייכן אַ נאַציאָנאַל־קולטורעלע אויטאָנאָמיע²⁴ דאָרטן וווּ מע וווינט.

די שפּעטערדיקע אַנטוויקלונג פֿונעם באַגריף „ייִדישלאַנד“ – אַ גייסטיקע²⁵ טעריטאָריע, וואָס איז ניט צוגעבונדן צו קיין געאָגראַפּיש אָרט, נאָר צו שפּראַך און

דיאַספּאָרישער גלאָסאַר

exil, diaspora/exile, diaspora	דאָס/דער גלות [GOLES]
diaspora	תפוצות [TFUTSES]
diaspora juive/the Jewish diaspora	תפוצות־ישראל [TFUTSES-YISROEL]
royaume, État/kingdom, state	די מלוכה (—) [MELUKHE]
frontière/border	די גרענעץ (ן)
patrie, pays natal/homeland	דאָס היימלאַנד
Yiddishland	דאָס ייִדישלאַנד
l'être ici/hereness	די דאָיקייט
maison, foyer, chez soi/home	די היים (ען)
terre étrangère/foreign land	די פֿרעמד
errer, migrer/wander, migrate	וואַנדערן (געוואַנדערט)
mener une vie d'errance/wander	וואַגלען (געוואַגלט)
en exil/far from home, wandering	פֿאַרוואַגלט
sans feu ni lieu/wandering, homeless	נע־ונד [NA-VENA'D]
dispersé, disséminé/scattered	צעזייט און צעשפּרייט
répandu, diffusé/widespread	פֿאַרשפּרייט
local, d'ici/local	דאָיק
familier/familiar	היימיש
autonome/autonomous	אויטאָנאָם
propre, à soi/one's own	אייגן (אייגענע)
universel, mondial/universal, global	אָלגעמיינע/גלאָבאַל

יידיש און העברעיש: שוועסטער-שפראכן

אין יוני 2016 איז ארויס דער ערשטער נומער פֿון מכאן וואילך¹, אַ צייטשריפט געווידמעט דעם תפוצתדיקן² העברעיש. ער נעמט אַרום³ עסייען, לידער און פראָזע פֿון היינטיקע און אמאָליקע מחברים⁴, סײַ אַריגינעלע טעקסטן, סײַ⁵ איבערזעצונגען פֿון אנדערע שפראַכן. די צייטשריפט איז אויף העברעיש, נאָר דער לייענער וועט דאָרטן אַנטדעקן אַ סך שייכותן⁶ צו יידיש...

מיר זענען שוין צוגעוויינט צו דעם געדאַנק אַז יידיש איז אַ תפוצתדיקע שפראַך, וואָס איז נישט צוגעבונדן צו קיין לאַנד, און אַזוי אַרום⁷ איז עס אויך אַ וועלטשפראַך און אַ וועלט-ליטעראַטור. דער רעדאַקטאָר⁸ פֿון מכאן וואילך, טל חבֿר-כיבאָוסקי⁹ (וואָס איז אויך דער דירעקטאָר פֿונעם פאָריזער יידיש-צענטער) דערקלערט אין דעם אַריינפֿיר אַז העברעיש און יידיש זענען צוויי שוועסטער-שפראַכן אין אַשפּנו¹⁰. זיי האָבן געלעבט צוזאַמען אַ טויזנט יאָר און געהאַט אַ בשותפותדיקן גורל¹¹. פֿונעם 19טן יאָרהונדערט אָן, ווי אַ קאָנסעקווענץ פֿון יידישע מיגראַציעס, האָבן זיי זיך צעשפּרייט איבער אַ ריזיקן געאָגראַפֿישן שטח¹². ביידע ליטעראַטורן האָבן געהאַט איין „טאַטן“: דער גרויסער קלאַסיקער מענדעלע מוכר-ספֿרים¹³ ווערט באַטראַכט¹⁴ נישט נאָר ווי דער גרינדער¹⁵ פֿון דער מאָדערנער יידישער ליטעראַרישער שפראַך, נאָר אויך פֿון דער העברעישער. זיי האָבן לאַנג געהאַט די זעלביקע שרייבערס און די זעלביקע לייענערס, אויף אַזוי ווייט אַז¹⁶ דער ליטעראַטור-קריטיקער בעל-מחשבות¹⁷ האָט אַ מאָל געזאָגט, „צוויי שפראַכן — איין איינציקע ליטעראַטור“.

דער טיטל מכאן וואילך איז פֿילטייטישק¹⁸. ס'איז אַ העברעישער אויסדרוק¹⁹ וואָס מיינט „פֿון איצט אָן“, נאָר אויך „פֿון דאָנען אויף ווייטער“. דער דאָזיקער געדאַנק פֿון אומבאַגרענעצטער פֿאַרשפּרייטונג²⁰ אין צייט און רוים²¹, וואָס באַהאַלט אין זיך אַ שטאַרקן פּאָטענציעל, שפּיגלט אָפֿ²² די קאָנצעפּציע פֿון דער צייטשריפט. אויך דעם אויסדרוק „עבֿרית עולמית“²³ אינעם אונטערטיטל קען מען פֿאַרשטיין אין ביידע קאָטעגאָריעס, פֿון אַרט און צייט: ווי „וועלט-העברעיש“ (אָדער „תפוצתדיק העברעיש“) און „אייביק העברעיש“.

מכאן וואילך ווערט אַרויסגעגעבן דורכן פֿאַרלאַג²⁴ „מעדעם-ביבליאָטעק“ פֿונעם פאָריזער יידיש-צענטער, וואָס איז טאַקע עמבלעמאַטיש פֿאַר די פֿאַרבינדונגען צווישן ביידע שפראַכן און ליטעראַטורן. ווי עס שרייבט דער רעדאַקטאָר: „אַזוי ווי די פּיאָנירישע²⁵ צייטשריפט אויף יידיש, קול-מבֿשר²⁶, איז אַרויסגעגעבן געוואָרן אין 1862 ווי אַ ביילאָגע²⁷ צו דער העברעישער צייטשריפט המליץ²⁸, איז עס נישט קיין צופֿאַל אַז די העברעישע צייטשריפט מכאן וואילך האָט געפֿונען איר היים דווקא²⁹ אין אַ יידישן פֿאַרלאַג“. נאָר — ווי עס פּאַסט פֿאַר אַ תפוצתדיקער פּובליקאַציע — ווערט די צייטשריפט אַרויסגעגעבן

גלייכצייטיק אין צוויי ערטער: פאָריז און בערלין. פֿאַר וואָס בערלין? ערשטנס, עס וווינען דאָרטן עטלעכע מיטאַרבּעטער פֿון מכאן וואילך; צווייטנס, האָט עס אויך אַ סימבאָלישן באַטייט: בערלין איז געווען אַ וויכטיקער צענטער פֿון דער העברעישער (און יידישער) ליטעראַטור ערבֿ³⁰ דער נאַציסער תקופֿה³¹ און דער פֿילאָסאָף שמעון ראָוידאַוויטש³² האָט דאָרטן געגרינדט דעם „ברית עבֿרית עולמית“³³ אין 1931. אויב איר קענט העברעיש, לייענט!

1. MIKA'N-VEEYLA'kh hébr. à partir de maintenant, à partir d'ici/Hebr. from now on, from here on

2. TFU'TSESDIKN diasporique/diasporic 3. inclut/includes

4. MEKHABRIM auteurs/authors, sing. MEKHABER

5. סײַ ... à la fois ... et/both... and 6. SHA'YKHES liens/

relationships 7. ainsi/thus 8. rédacteur en chef/editor 9. Tal

Hever-Chybowski 10. A'sHKENAZ Ashkénaz, Europe centrale

et orientale/Ashkenaz, Central and Eastern Europe 11. BE-

SHU'TFESDIKN GOYRL destin commun/common fate 12. SHETEKH

étendue/area 13. Mendele Moykher-Sforim (1836-1917) 14. est

considéré/is considered 15. fondateur/founder 16. au point que/

to such an extent that 17. BAL-MAKHSHOVES littéralt "penseur"/lit.

"Man of Thoughts", pseud. de/of Isidor (Yisroel) Eliashev (1873-1924)

18. polysémique/has multiple meanings 19. expression 20. propaga-

tion illimitée/unlimited spread 21. espace/space 22. reflète/reflects

23. IVRI'T OLAMI'T hébr. hébreu diasporique ou mondial/Hebr. diasporic

or world Hebrew 24. maison d'édition/publishing house 25. pionnier/

pioneer 26. Kol-mevaser, "voix annonciatrice", premier périodique

yiddish moderne (Odessa, 1862-1878)/"The Herald", first modern

Yiddish periodical (Odessa, 1862-1878) 27. supplément 28. Hamelits,

"le défenseur", premier périodique hébraïque en Russie/"The De-

fender", first modern Hebrew periodical in Russia 29. DAFKE juste-

ment/precisely 30. EREV à la veille de/on the eve of 31. TKUFE épo-

que/period 32. SHIMEN Simon Rawidowicz (1896-1957) 33. BRIT

IVRI'T OLAMI'T hébr., littéralt Union hébraïque mondiale, Union

pour la langue et la culture hébraïques/hebr., lit. World Hebrew

Union, World Association for Hebrew Language and Culture.

דאָרס ענגעל, וואָס האָט זיך שוין עטלעכע מאל געדורקט אינעם יידישן טעם־טעם, האָט לעצטנס¹ אַרויסגעגעבן צוויי ביכער אויף פֿראַנצויזיש. דאָס ערשטע, וואָס זי האָט אָנגעשריבן אונטערן פֿסעוודאָנים² אָנעט פֿערן, איז אַ דעטעקטיוון־ראָמאַן³ מיטן טיטל זאָג ווירדי, שמעון־לוי⁴. דער סיפור־המעשה⁵, פֿול מיט הומאָר, שפּילט זיך אָפֿ אין דער שטאָט שטראַסבורג (וואָס אין איר וווינט אויך די מחברטע⁷), אין אַ יידיש־פֿראַנצויזישער סביב־ה⁸ וווּ עלזאַסיש⁹ מישט זיך צונויף מיט מערב־¹⁰ און מיזרח־¹¹ יידיש. דאָס צווייטע בוך האָט זי איבערגעזעצט צוזאַמען מיט איר שוועסטער, דער יידיש־זינגערין אַסטריד רוף: עס איז אַ באַנד שלום־עליכמס¹² דערציילונגען וואָס האָבן אַ שייכות¹³ מיט יום־טובֿים¹⁴. אונדז האָט זי צוגעשיקט אַ טעקסט אויף יידיש וועגן אירע דערפֿאַרונגען אין אַ זינגוואַרשטאָט¹⁵.

אַ יידישער זינגוואַרשטאָט

פֿון דאָרס ענגעל

פֿאַר מיר איז גרינג ווען איך דאַרף עמעצן דערקלערן וואָס פֿאַר אַ שפּראַך איז יידיש, אָדער אַז מע דאַרף ניט זאָגן „עס גיבט“ ווי אויף דייטש, נאָר „ס'איז דאָ“. אָבער ווען עס קומט צו זינגען, איז עס אַן אַנדער מעשה³¹: איך האָב נישט קיין שטים, דאָס קול³² בלייבט מיר פֿאַרשיקט³³ אין גאַרל³⁴; דערצו הער איך נישט וואָס איך זינג און וואָס די אַנדערע זינגען, איך פֿאַרגעס די ניגונים...

מיין שוועסטער גיט אונדז געניטונגען: „מאָ, מאָ, מאָ, מאָ, מאָ, מאָ, מאָ, מאָ“ אַרויפ־ און אַראָפּזינגענדיק. איך זינג צוזאַמען מיט די אַנדערע, ניט וויסנדיק, צי מע גייט אַרויף צי אַראָפּ. זי בעט בי אונדז, מיר זאָלן „אַריבערגיין איבער דער נאָטע“³⁵, און מאַכט אַ זשעסט מיט דער האַנט — איך פֿאַרשטיי נישט וואָס זי מיינט. אונדזער באַגלייטער³⁶, זייער אַ גוטער אַקאָרדעאַניסט, זאָגט: „איר הייבט אָן נישט צוזאַמען, איר גייט אַראָפּ“ — איך האָב גאַרנישט באַמערקט... מיין שוועסטער און דער אַקאָרדעאַניסט שמועסן: „ס'איז צו הויך, מיר וועלן זינגען אַ האַלבן טאָן“³⁷ נידעריקער — איך הער נישט דעם אונטערשייד³⁸. מיין שוועסטער פֿרעגט: „פֿאַר וואָס זינגסטו פּלוצלינג³⁹ די צווייטע שטים?“ — אַזוי גאָר? איך האָב נישט געוויסט...

און די אַנדערע? די אַנדערע זינגען „מאָ, מאָ, מאָ, מאָ, מאָ, מאָ, מאָ, מאָ“ מיט התלהבֿות⁴⁰. עלזאַ, וואָס האָט זיך קיין מאל נישט גע־ לערנט מוזיק, זינגט פּרעכטיק⁴¹ סאָלאָ; קאַראַלין פֿרעגט: „פֿאַר

וואָס איז דאָס, אַ יידישער זינגוואַרשטאָט? איך האָב געפֿונען אַ דעפֿיניציע: ס'איז אַן אָרט וווּ מענטשן וואָס קענען נישט קיין יידיש און וואָס קענען נישט זינגען, זינגען אויף יידיש. פֿאַר מיר אַליין איז די דעפֿיניציע נישט אין גאַנצן צוגעפֿאַסט¹⁶ — איך קען שוין גוט יידיש, איך האָב אָנגעהויבן זיך צו לערנען די שפּראַך ווען מיין מיזינקע¹⁷ איז געבוירן געוואָרן... מיט 28 יאָר צוריק. קען איך לייענען טעקסטן, רעדן (מיט אַ שרעקלעכן פֿראַנצויזישן אַקצענט) און אָפֿילו¹⁸ לערנען אַנדערע. איך קען אָבער גאָר נישט זינגען.

מיין נישט קענען מוזיק האָט זיך אָנגעהויבן מיט אַ סך יאָרן צוריק... איך בין זעקס יאָר אַלט, איך גיי דורך די קאַרידאָרן פֿון קאַנסערוואַטאָריע, אַ קליינע טעקע¹⁹ אין האַנט. אין דער טעקע ליגן מיניע פּיאַנע־געניטונגען²⁰ וואָס איך האָב נישט געמאַכט. איך פֿיל זיך שטאַרק שולדיק²¹. אַ יאָר שפּעטער זיפֿצט²² מיין פּיאַנע־לערערקע, אַן אַלטע פֿרוי (אַזוי האָט זי אויסגעזען אין מיניע קינדערשע אויגן): „דאָרס האָט אַ גוטן שכל²³, נאָר אירע פֿינגער...“. מע באַשליסט²⁴ צו ענדיקן מיט די לעקציעס. אויף דער לעצטער לעקציע בעט די מאַמע בי דער לערערקע, זי זאָל שפּילן אַ ניגון²⁵ וואָס איך האָב זיך קיין מאל נישט אויסגעלערנט. די לערערקע שפּילט, די מאַמע וויינט, איך קוק אויף איר פֿאַרחידושט²⁶...

בי אונדז אין דער משפּחה²⁷ האָט יעדע איינע איר ראָלע²⁸: איך בין די אינטעליגענטקע און מיין שוועסטער איז די קינסטלע־ רין²⁹. איך לערן זיך, זי טאַנצט, שפּילט גיטאַרע און זינגט. אַלץ איז געאַנגען גוט און שיינ ביז מיין שוועסטער בעט מיך אַ טאַג, איך זאָל אַנטייל נעמען³⁰ אין אַ יידישן זינגוואַרשטאָט. אוי, פֿאַר וואָס האָב איך צוגעשטימט?

1. récemment/recently 2. pseudonyme/pen name 3. roman policier/mystery novel 4. ... VIDE, SHIMEN-LEVI Annette Fern, *Fais ta prière*, Shimon Lévy 5. SIPER-HAMAYSE intrigue/plot 6. se déroule/takes place 7. MEKHA'BERTE auteure/author (fem.) 8. SVIVE milieu 9. alsacien/Alsatian (language) 10. MAYREV occidental/western 11. MIZREKH oriental/eastern 12. SOHEM-ALEYKHEMS *Au fil des fêtes*, de/by Sholem-Aleykhem (1859-1916) 13. SHAYKHES rapport/relation 14. YONTVOYIM fêtes juives/Jewish holidays, sing. יום־טובֿ YONTEV 15. atelier chant/singing workshop 16. adapté/suitable 17. fille cadette/youngest daughter 18. AFILÉ même/even 19. cartable/briefcase 20. exercices de piano/piano exercises 21. coupable/guilty 22. soupire/sighs 23. SEYKHL intelligence/brains 24. on décide/they decide 25. NIGN mélodie/melody 26. FARKHIDESHTE étonnée/surprised 27. MISHPOKHE famille/family 28. rôle 29. artiste (fém.)/artist (fem.) 30. participer/take part 31. MAYSE histoire/story 32. KOL voix/voice 33. étouffé/stifled 34. gorge/throat 35. passer par-dessus la note/to go over the note 36. accompagnateur/accompanist 37. ton/note 38. différence 39. tout à coup/suddenly 40. HISLAYVES enthousiasme/enthusiasm 41. superbement/magnificently

וואס זינגען מיר נישט אַקוראַט⁴² וואָס עס שטייט געשריבן אויף דער פאַרטיטור⁴³? ווי אַזוי ווייס זי דאָס?

יִידיש איז פֿול מיט קאָנסאָנאַנטן⁴⁴ וואָס מע דאַרף זינגען. פֿאַר מיין שוועסטער און פֿאַר די אַנדערע איז דאָס גרינג, פֿאַר מיר איז עס אוממעגלעך, איך האָב דעם איינדרוק אַז איך קיין⁴⁵ אַ בולבע, איך שטאַמל... פֿרוווט זינגען „טל“, „דל“, „כט“, „כטל“, וועט איר זען וואָס דאָס הייסט.

ענדלעך קען איך די ניגונים, אָבער נישט די ווערטער. „איר דאַרפֿט אַלץ קענען אויף אויסנווייניק⁴⁶“ – פֿאַדערט⁴⁷ מיין שוועסטער. וויי איז מיר⁴⁸, איך האָב נישט קיין ברירה⁴⁹, איך מוז זיך לערנען די ווערטער!

איך פֿאַר פֿאַרברענגען עטלעכע טעג אין מיין עלזאַסער דאַטשע⁵⁰ מיט מיין העפֿט, און איך חזר איבער⁵¹ די ווערטער. איך הייב אָן מיט דעם וויגליד⁵², „דאָס לידל פֿון גאַלדענעם לאַנד“. עס איז שווער, אַלע שורות⁵³ זענען ענדלעך און איך פֿאַרמיש אַלץ:

און הער איך דאָס לידל, דאָן שוועבט פֿאַר מיר⁵⁴ באַלד מיין טייערע מאַמע, איר ליבלעך געשטאַלט⁵⁵, איר האַרציקער שמייכל (פֿרוווט זינגען „כל“), איר צערטלעכער⁵⁶ בליק (פֿרוווט זינגען „רטל“), זיי וועקן מיר אויף מיין פֿאַרגאַנגענעם גליק.

די ווייטערדיקע סטראָפֿע⁵⁷ הייבט זיך אָן מיט די זעלביקע ווערטער:

און הער איך דאָס לידל, דערזע איך, אַט שטייט מיין מאַמע, זי מאַכט מיר מיין וויגעלע⁵⁸ גרייט, און כִּפֿיל אויף מיין שטערן איר דאַרינקע⁵⁹ האַנט (פֿרוווט זינגען „כפֿ“, „שט“ און „רן“), זי זינגט מיר דאָס לידל פֿון גאַלדענעם לאַנד.

אין די קומענדיקע סטראָפֿעס אויך אַזוי (דער מחבר⁶⁰ טוט עס אויף צו להכעיס⁶¹):

און הער איך דאָס לידל, דאָס זיסע געזאַנג, דאָ ווערט אויפֿן האַרץ אַזוי אומעטיק באַנג⁶² און ס׳ווילט זיך, ווי די מאַמע, מיט האַרץ און געפֿיל דאָס לידל מיר זינגען – אוי, שפּיל עס מיר, שפּיל!

איר פֿאַרשטייט די שוועריקייט⁶³? אַלע סטראָפֿעס הייבן זיך אָן מיט די זעלביקע ווערטער, אַלע מאָל איז דאָ די מאַמע וואָס אָדער זי „שוועבט“ אָדער זי „שטייט“ אָדער זי „מאַכט דאָס

וויגעלע גרייט“ – וואָרעם די ייִדישע שרייבער דערמאָנען זיך וואָס איז געשען ווען זיי זיינען געבוירן געוואָרן (עטלעכע דערמאָנען זיך אַפֿילו וואָס איז געשען ווען זיי זיינען נאָך געווען אין דער מאַמעס בוך).

אוי! אַז מע רעדט שוין וועגן דעם וויגעלע – איך האָב אין גאַנצן פֿאַרגעסן די סטראָפֿע וווּ דאָס וויגעלע „הידעט זיך“⁶⁴! וווּ איז די דאָזיקע סטראָפֿע און ווי הייבט זי זיך אָן? דאַרף איך נאָך אַ מאָל אַ קוק טאָן אין דער העפֿט און זינגען נאָך אַ מאָל „און הער איך דאָס לידל“!

אַ פֿראַבע⁶⁵. די אַנדערע קענען דאָס ליד אויף אויסנווייניק, האָבן נישט קיין טעות⁶⁶, פֿאַרמישן נישט די סטראָפֿעס. איך וואָלט געוואָלט וואַרטן מיטן זינגען ביז די אַנדערע האָבן אָנגעהויבן, נאָר דער באַגלייטער מאַנט⁶⁷: „יעדער איינער דאַרף קענען די ווערטער און זיך נישט פֿאַרלאָזן אויף⁶⁸ די אַנדערע!“ איך פֿיל זיך גאָר

נישט גרייט. די פֿאַרשטעלונג⁶⁹ דערנענטערט זיך. נאָר צוויי וואָכן!

די לידער פֿאַרפֿאַלגן⁷⁰ מיך אין דער נאַכט, לאָזן מיך נישט שלאָפֿן (אַ וויגליד וואָס לאָזט נישט שלאָפֿן – אַ חידוש⁷¹!). מער ווי אַלע אַנדערע שטערט מיר „מאָטל דער אַפֿרייטאַר“⁷² וואָס „דרייט די קאָטערינקע“⁷³ און „שוויצט ביי דער מאַשינקע“⁷⁴. ער אַרבעט און אַרבעט און די מאַשינקע שפּילט אין מיין קאָפּ טאָג און נאַכט. מאָטל נעבעך⁷⁵! ער פֿאַרדינט קוים אויף צו שפּייזן⁷⁶ ווייב און קינדער, דערצו הייבט זיך אָן אַ שטרייק⁷⁷ און...

אַ גענסטער מיט אַ באַטל⁷⁸ באַפֿאַלן⁷⁹ האָט אים דאָרט אין מיטן גאַס. מיטן פֿלאַש וואָס ער⁸⁰ געהאַלטן האָט ער מאָטלס קאָפּ צעשפּאַלטן⁸¹ (פֿרוווט זינגען „לן“, „טלס“, „שפֿ“ און „לטן“)...

מאָטלס קאָפּ איז צעשפּאַלטן און מיין קאָפּ איז אויך צעשפּאַלטן, איך דריי זיך אין בעט, איך שוויץ און קען נישט איינשלאָפֿן. און איצט קומט די פֿאַרשטעלונג, איך זינג מיט דעם כאָר⁸², איך ווייס נישט וואָס איך זינג – נאָר זינגען זינג איך פֿאַרט⁸³... איך האָב נישט קיין טעות, דער עולם⁸⁴ איז אויסער זיך⁸⁵, מיין שוועסטער איז זייער צופֿרידן, און אַפֿילו אונדזער אַקאָרדעאַניסט מוז צוגעבן⁸⁶ זיפֿצנדיק: „איר הייבט אָן די לידער נישט צוזאַמען און איר גייט אַראָפּ, אָבער ס׳איז נישט צו שלעכט“.

42. exactement/exactly 43. partition/score 44. consonnes/consonnants 45. mâche/chew 46. par cœur/by heart 47. exige/demands 48. aïe aïe aïe/woe is me 49. ... BREVRE pas le choix/no choice 50. maison d'été/summer home 51. kHAZER ... révisé/repeat 52. berceuse/lullaby 53. shures lignes/lines 54. ici m'apparaît/here appears before me 55. image 56. tendre/tender 57. strophe/stanza 58. mon petit berceau/my little cradle 59. maigre (dim.)/thin (dim.) 60. MEKHABER auteur/author 61. ... TSELOKHES pour nous contrarier/out of spite 62. j'ai le cœur lourd/lonely and sorrowful 63. difficulté/difficulty 64. se balance/swings 65. répétition/rehearsal 66. ... TOES ne se trompent pas/don't make any mistake 67. exige/demands 68. compter sur/rely on 69. spectacle/show 70. poursuivent/persecute 71. ... KHIDESH c'est surprenant/it's amazing 72. "Motl, ouvrier opérateur"/"Motl the operator" 73. tourne la manivelle/turns the handle 74. sue à la machine/sweats at the machine 75. le pauvre/poor 76. nourrir/feed 77. grève/strike 78. bouteille (en anglais)/bottle 79. attaqué/attacked 80. ער האָט 81. fendu/split 82. chorale/chorus 83. mais je chante quand même/I sing all the same 84. OYLEM public/audience 85. ravi/delighted 86. admettre/admit.

DER YIDISHER

דער יידישער

טעם-טעם TAM-TAM

א פעריאדיש בלעטל פֿאַר יידיש-לערנערס

דער יידישער טעם-טעם איז אַ פובליקאציע פֿון
פֿאַרזייער יידיש-צענטער - מעדעם-ביבליאָטעק.

DER YIDISHER TAM-TAM est une publication de
la Maison de la culture yiddish –
Bibliothèque Medem.

רעדאַקציע

רעדאַקציע-קאַלעגייע

עווילין גרומבערג

רובי מאַנעט

נאַטאַליע קרינצקאַ

מיטאַרבעטער אין דעם נומער

אַקווילע גריגאָראָוויטשיטע

טל חבֿר-כיבאָוסקי

(אויסשטעל-פֿראַיעקט)

יצחק ניבאָרסקי (שפּראַך-השגחה)

מאַרי פּרימאַ (אויסשטעל)

Rédaction

Comité de rédaction

Evelyne Grumberg

Natalia Krynicka

Ruby Monet

Ont collaboré à ce numéro

Tal Hever-Chybowski (maquettiste)

Akvilė Grigoravičiūtė

Yitskhok Niborski (responsable
linguistique)

Marie Primault (graphiste)

DER YIDISHER TAM-TAM

Maison de la culture yiddish –

Bibliothèque Medem

29 rue du Château-d'Eau

75010 Paris

Tél. : +33(0)1 47 00 14 00

yiddishweb.com/tamtam

tamtam@yiddishweb.com

פּרייז: 2,50 אַיראָס

PRIX/PRICE : 2,50 €

דער יידישער טעם-טעם איז אַן איינ-
און-איינציקע פובליקאציע אין גאַנצן
געווינדעט יידיש-לערנערס, וואָס גייט
אַרויס אַן פֿראַפֿטי-צוועק. מיר בעטן
איינער אונטערשטיצונג!

מיר פֿאַרבעטן אייך

– זיך צו אַבאָנירן אויף:

yiddishweb.com/abonirn

– צו קויפֿן אַלטע נומערן אויף:

yiddishweb.com/altenumern

– צו שיקן אַ צושטייער אויף:

yiddishweb.com/matone

– צו דערציילן אייערע חבֿרים,

לערערס און תלמידים וועגן דעם

יידישן טעם-טעם!

מיר דאַנקען אייך גאָר האַרציק!

די רעדאַקציע